

Крсте РИСТЕСКИ

ЕКОЛОШКА ПРОБЛЕМАТИКА КАЈ СОВРЕМЕНАТА ЦИВИЛИЗАЦИЈА

Современото општество се наоѓа пред расчистувањето на дилемата дали начинот и обемот на кој се искористуваат природните ресурси за задоволување на човековите потреби е оној вистинскиот кој не влијае врз нарушувањето на биолошката рамнотежа. Намалувањето на шумскиот фонд, загадувањето на воздухот, почвата и водите, уништувањето на безброј растителни и животински видови, за жал, одат во прилог на отсутната еколошка свест кај современата цивилизација. Тоа се есенцијални прашања од посебно значење за натамошната судбина на животната средина, ако се има предвид дека се деградира сè што е од животна значење за човекот, се троши енергијата и природните ресурси, сè до уништување на човековата цивилизација.

Современата цивилизација оптоварена со повеќе егзистенцијални политички, општествени, економски и еколошки проблеми, се обидува да изнајде нови пристапи и нови решенија. Приоритетите се наметнуваат со различен степен на критичност, со оглед на различните општествени системи, политички заедници и држави. Еколошкиот проблем, впрочем како и другите не поднесува одлагање кон неговото конечно решение бидејќи степенот на загаденоста на животната средина влегува во свеста на секој човек како нераскинлив дел од заедничките проблеми на современата меѓународна заедница. Ова е затоа што горчливата практика зборува дека секое пореметување на состојбата на животната средина е проследено со пореметување на социјалните, урбанистичките и популационите односи.

Ако се знае дека планетата Земја е заеднички дом на сите луѓе, што подразбира дека сите треба да ја заштитиуваат, чуваат и да ги унапредуваат животните услови, како императив за егзистенција на современата цивилизација е соодветниот пристап во експлоатирањето на расположивите извори, суровини, енергија, атмосферата, водите, шумите и почвата со формулата: да се користи она што може да се

обнови и повторно да се создава. Во тој контекст одат и залагањата за исполнување на дел од одговорноста спрема просторот во кој живееме, како услов за нашиот опстанок.

Взаемниот однос на човекот и природата во општопланетарните и националните релации, всушност претставува синтеза на сите фактори кои влијаат врз карактерот и збиднувањата во научно-техничката револуција, на социјално-економските односи, демографската детонираност, користењето и распределбата на природните ресурси како и комплексот на еколошката криза, а опстанокот на човештвото пред сè зависи од здравата биолошка основа. Затоа заштитата на биолошките ресурси претставува основна преокупација и предизвик на современата цивилизација.

Како што беше случај со индустриската револуција може да се претпостави дека еколошката револуција ќе доведе до појава на разни економски, социјални и политички стереотипи, бидејќи повеќето заканувања за иднината на современата цивилизација, како што се на пример изменетата клима, истенчувањето на озонската обвивка или загадувањето на животната средина од присутните токсични отпадоци, што е продукт на повеќе вештачки и природни фактори, во кои, за жал, "централната позиција" ја има човекот, изискуваат не само ангажирања и активности туку и одделување соодветни финансиски средства. Присуството на човекот како жив организам, неминовно предизвикува крупни промени во екосистемите на планетата Земја. Имено, доколку повеќе човекот консумира енергија, толку тој придонесува и за затоплување на планетата, за појавата на киселите дождови и други појави што ја деградираат животната средина. Во тој контекст во прилог оди и податокот дека ако се продолжи со досегашното темпо на прираст на населението во Нигерија или Етиопија, тогаш, тврдат некои научници тоа до крајот на идниот век за современата цивилизација би претставувало еколошка катастрофа.¹

Нагласениот динамичен развој на нови технологии, автоматизацијата и другите придонеси во постиндустрискиот период ја наметнуваат потребата од други односи во животната средина, бидејќи секоја форма на живеење денес сè понагласено е соочена со тешки услови за обезбедување минимум поволности за заштита и развој на ендемските и други облици на живиот свет преку присутната интеракција на природните и урбаните агломерации.

Како првостепен проблем на современата фаза од развојот на современото општество претставува определбата за зачувување на здравата животна средина, бидејќи екологијата, во споредба со онаа од

¹ Bos et al., Europe Region Projections and Africa Region Projections.

времето на Хекел, која претставува дескриптивна историја на природата и нејзините елементи, современата екологија преку изучувањето на процесот во целата биосфера станува наука од посебно значење за современото општество и попримува глобално значење, а нејзиното регулирање е услов и за воспоставување социјална рамнотежа. Ако некои социјални состојби се подложни на соодветни корекции, тогаш залагањата за создавање здрава животна средина бараат огромни напори и систематичност во работењето. Тоа е продукт на со години натоварените еколошки проблеми, тоа е резултат на ненавременото човеково реагирање. Затоа претстојниот развој на сите општествени дејности се исклучително условени од екологистичките критериуми околу создавањето на здрава животна средина, според научно утврдените хигиенски норми за секој субјект од општеството со ориентација не само професионалните и социјалните туку и еколошките норми и интереси да бидат насочени кон елиминирањето на сите релевантни фактори кои на еден или друг начин можат да повлијаат врз загадувањето на животната средина. Тоа подразбира изменување на природните физички, хемиски и биолошки вредности, од кои како последица произлегуваат масовни физиолошки растројства на организмот, создавање наследност на живиот организам (како последица од мутагени загадувања), заболувања на забите и коските, нарушување на нервниот систем (како последица од користење на загадена вода) и други последици на направени или хазардни опасности од хемиски загадувања на животната средина.

Тенденцијата за здрава животна средина има своја оправданост и оттаму што тоа директно се одразува и врз здравјето на луѓето, кое со зголемувањето на бројот на населението сè повеќе е доведено на границата на најнеопходна здравствена грижа. Бројот на сиромашните постојано се зголемува. Зголемувањето на работните места во земјите од Третиот свет е недоволно во споредба со прирастот на населението што резултира со зголемувањето на бројот на невработените. Со тоа е уште поголем бројот на луѓето лишени од чиста вода. Уништувањето на животната средина директно се одразува врз зголемувањето на сиромаштијата, а посредно и врз еколошката катастрофа, бидејќи бедата и гладот наложуваат консумација на ресурси, кои се од битно значење за нивната иднина. Така на пример, покрај зголемувањето на бројот на гладните и бедните кон крајот на осумдесеттите години оваа појава негативно се одразува и врз шумското богатство кое во целиот свет било намалено за 17 милиони хектари, додека само во 1980 година таа површина била намалена за 11 милиони хектари.²

² Fao, "New Deforestation Rate Figures Announced", Tropical Forest Programme, Newsletter, August, 1990.

Ваквото еколошко безумие води и кон запоставување на здравственото згрижување, образовно-воспитниот процес и еколошките програми. Така на пример, дури и кон крајот на студената војна старите воени концепции за национална сигурност во многу земји биле доминантни запоставувајќи ја еколошката проблематика. Според оценката на воените стручњаци од Запад кога би се намалил само дел од воените издатоци развиените земји би можеле да обезбедат над 50 милијарди долари годишно.³ Во таа насока се одвиваат и подоцнешните збиднувања во меѓународната заедница. Имено, кога во почетокот на деведесеттите години се заврши конфликтот меѓу Исток и Запад, од кадешто произлегува и надворешната политика и формирањето на светската заедница, се создадени услови за отпочнување нова битка - битка за спасување на планетата Земја. Ако суштината на студената војна била намерата спротивната страна да биде доведена во степен на заостанување или зависност, тогаш еколошката битка има за цел взаемно и непоколебливо реструктурирање на секого во поглед на неговото однесување кон природата. Таа битка треба да се простира од зафрленото мало населено место до Генералната асамблеа во Њујорк. Само на тој начин нашите идни поколенија ќе бидат поштедени од распаѓање на екосистемот, а со тоа и од карциномни епидемиолошки заболувања, опаѓање на животниот стандард и општа беда и глад. "Во текот на наредната година (1994) гладот се заканува за 800 милиони луѓе. Ова особено се однесува за сите африкански земји (Кенија, Етиопија, Судан, Ангола), но и на земји што се наоѓаат во војна (БиХ, Грузија, Таџикистан).⁴ Да се надеваме дека наспроти енормното аерозагадување, токсичката магла, деградираното земјиште - постојните услови сепак претставуваат гарант новиот свет да се претвори во реалност.

Имено, паралелно со развојот на науката, на индустриската технологија и на техничката цивилизација, со што настануваат темелни измени на однесувањето на човекот спрема природата, со развојот на интензивното производство расте и потрошувачката, а со тоа пак произлегуваат и негативните последици врз животната средина. Човекот, кој инаку успеал да биде победник на повеќе болести и природни стихии, денес се сретнува со нови предизвици. Пред него се препречени задачите околу пречистувањето на загадената атмосфера, обременета со токсични пестициди, отровни индустриски отпадоци и хемикалии кои се причинители и за целосно уништување на голем дел од фауната и флората, а со тоа би се рекло дека се и пореметувачи на биолошката

³ S. Mufson, Study Faults Third World Priorities, Washington Post, May 23, 1991.

⁴ Извештај на Организацијата за храна и земјоделство при Обединетите нации (ФАО), "Нова Македонија", 23. 12. 1993.

рамнотежа на нашата планета. "За последните четири века изумреле 654 видови растенија и околу 100 животински видови".⁵ Тоа е резултат покрај другото и затоа што човекот не само што зема од Земјата повеќе отколку што би можел тоа да го надомести, туку често пати знае тоа што го зема од Земјата да го злоупотреби и со расфрлените отпадоци директно да влијае врз загадувањето на животната средина.

Сè поголемата концентрација на населението во поголемите населени места и урбанизацијата доведуваат до деградирање на водотеците со отпадните води од градската канализација и тоа со микробиолошки загадувања од органски материи и детергенти. Сè почестата и неконтролирана примена на пестицидите во земјоделството и хормоните во сточарството условуваат храната и водата што ја апсорбира човекот во голем обем да содржат многу тешки разградувачки материи, што се депонираат во човековиот организам, а имаат канцерогено и тератогено дејство.

Планетата Земја сè повеќе е деградирана. Воздухот, водите и почвата сè повеќе се загадени. Реките, езерата и шумите изумираат, житниците сè повеќе раѓаат под дејство на хемиски соединенија (во светот годишно во земјиштето се внесуваат околу 300 милиони тони вештачки ѓубрива и околу 4 милиони тони инсектициди и хербициди).⁶ Во тој контекст недостигот на вода претставува подеднаков проблем и на природата и на организираното општество, би рекле универзален проблем во процесот на интернационализација, затоа и предизвик и поголема мотивација да се има здрава и чиста вода како и мотивација за контролирано испуштање на отпадните води во водотеците. Во современото општество недостигот на вода, презаситеност од вода (водни ресурси, дождови и поплави) како и загадувањето на водите претставуваат сложени состојби со изразено висока цена на чинење за нивно санирање.

Со намалувањето на зелените површини и житородните полиња на сметка на ширењето на бетонските полиња и асфалтните површини сè поголема е загриженоста од можноста за загадување на животната средина. Поголемите населени места веќе се вплетени во пајажината на асфалтот. Автомобилскиот сообраќај доведува до своевидно разурнување на населените места и загрозување на животите на милионската армија граѓани. Од издуните гасови на моторните возила настануваат повеќе заболувања на мозокот (кога е во прашање присуството на олово), ушите (кога е во прашање бучава појака од 130 децибела, а пак ако бучавата изнесува 180 - 190 децибела таа е смртоносна), очите (кога е во прашање присуство на сулфордиоксид), белите дробови (кога е во прашање

⁵ Програма "Амбиент" на ОН, 1995.

⁶ Екологија, Скопје, април 1994.

присуство на јаглерод), крвта (кога е во прашање присуство на чад, прашина, сулфур диоксид, јаглероден моноксид), црниот цигер (кога е во прашање присуство на јаглероден моноксид) итн.

Овие прашања што се покренуваат за настанатата еколошка криза се директно поврзани со прашања од далекусежно значење како за нашиот поглед на светот така и за условите за кои до пред неколку години верувавме дека ни овозможуваат непречена егзистенција како на општествената заедница така и на поединецот.

Во тој контекст согледувајќи ја еколошката проблематика современата цивилизација покренува најакутни прашања на човековата мисла, подеднакво - како за сегашноста така и за иднината, во смисла да се зачува веќе стекнатиот статус дека човекот е и може да биде вистински господар на природата, да го регулира прашањето за ненадминување на дозволената граница на загаденост на животната средина како и да се сведат до минимум присутните дијаметрално различни размислувања во сите области на човековото мислење и знаење за решавање на еколошката проблематика кои се движат во стилот од песимистичка алармантност и апокалиптичко расположение до оптимистичка и необична рамнодушност.

Пред сè благодарейќи на осмислениот став на општествените научни дејности кои продуцираат активности за решавање на настанатите еколошки проблеми како и на сè поголемиот степен на пораснатата еколошка свест кај современата цивилизација дека решавањето на таквата проблематика е од општ интерес, таа во споредба од кога и да е порано, од овој аспект посматрано, се наоѓа во мошне поповолна ситуација. Затоа, согледувајќи го значењето на еколошката проблематика и влијанието врз здравјето на човекот и тенденцијата за заштита на животната средина од загадување, со ориентација за обнова и унапредување, во согласност со основните еколошки закони што постојат во биосферата и ориентирајќи се кон надминување на ограничените ставови за еколошките проблеми кои се посматраат како посебно поглавје од реалноста и да се ориентира кон решавање на основните економски и социјални проблеми, како би се влијаело и врз зачувувањето на здравата животна средина, современата цивилизација постепено ја гради новата еколошка филозофија базирана врз севкупните параметри на човековото резонирање.

Сфаќајќи ја опасноста и мошне трагичните последици на кои се осудени сегашните генерации, современата цивилизација ширум светот започнува да организира многубројни еколошки движења и групации кои со своето активно дејствување пред себе ја имаат основната цел - зачувување на автентичните природни вредности и елиминирање на сите

фактори кои посредно или непосредно ја деградираат животната средина. Во тој контекст постои голема интернационална мрежа на еколошки организации и тела кои се борат за заштита на животната средина.

Во залагањата за постигнување на горенаведените цели секако дека ќе се најде на соодветни економски (и на нив слични) тешкотии, меѓутоа, ако сме свесни за тоа дека е примамлива идејата за создавање светско еколошко општество, тогаш неопходноста од ангажирањето на сите субјекти, од единицата на локалната самоуправа до светските институции и меѓународни организации е повеќе од потребна.

Така уште во 1968 година под покровителство на УНЕСКО во Париз била организирана Конференција за изработка на биолошка програма, каде што покрај другото било одлучено под покровителство на Обединетите нации да се реализира повеќегодишната програма за меѓународна соработка, нарекувајќи ја "човек и биосфера".

Поттикнати од алармантната состојба во животната средина во повеќе држави (над 40) отпочнала да дејствува меѓународната мрежа на Светската здравствена организација за истражување, мерење и изучување на загаденоста на животната средина.

Како резултат на спроведените активности и на добиените сознанија, само по четири години (1972) во Стокхолм биле одржана првата Светска конференција за заштита на животната средина, во организација на Генералното собрание на Обединетите нации. Пред присутните научници, експерти, политички работници и званични претставници од целиот свет, потенцирајќи ја главната тема - *ојсџанокот на човекој*, тогашниот генерален секретар на Обединетите нации, Валдхајм истакнал: "Соочени сме со ситуација каква што досега светот не познава. Прв пат во својата историја човештвото се нашло пред вистинска светска криза што ги опфаќа сите живи суштества, целиот растителен свет, целиот систем во кој живееме и сите нации, големи и мали, развиени и оние во развој...". По неколкудневната плодотворна работа (од 5 до 12 јуни) пред присутните од овој "еколошки самит" за современата еколошка криза со задача за осмислено дејствување и отстранување на настанатите еколошки нарушувања на човековата средина, сам по себе се наметнал заклучокот (којшто впрочем бил и озваничен) дека прв пат во историјата на Земјата ѝ се заканува страшна опасност!

Оваа Конференција продуцира појава на илјадници масовни еколошки организации, изготвување еколошки закони и наредби и формирање агенции (над 115) или министерства за зачувување на животната средина.⁷

⁷ World Environment Center, The World Environment Handbook (New York, 1985.)

Со идентични цели и во слична атмосфера се одржала и Конференцијата за безбедност и соработка во Европа, во 1975 година во Хелсинки каде што биле искристализирани мислењата дека "заштитата и подобрувањето на природната средина, како и рационалното користење на нејзините ресурси, во интерес на денешните и идните генерации, претставува една од задачите што има големо значење за просперитетот на народите и за стопанскиот напредок на сите земји". Од конференциите произлегла и потребата од формирање и на регионални еколошки центри (РЕЦ) кои се занимаваат со проблеми од животната средина (како на пример, обезбедување потребни средства за насочени проекти што ќе ги понудат еколошките друштва, тенденција за искористување на пораснатата свест за потребата за зачувување на квалитетот на животната средина, поттикнување и решавање на еколошките проблеми итн.) каков што е и Регионалниот еколошки центар со седиште во Будимпешта, кој има неколку локални канцеларии (меѓу нив и во Скопје).

Во 1980 година во Париз била одржана Првата конференција, посветена на *бучавајќи* и нејзиното штетно дејство врз човекот. Бучавата е продукт на брзиот развој на урбанизацијата и подемот на индустријата и сообраќајот. Се цени дека 15% од жителите на нашата Планета во текот на денот се изложени на штетното влијание на бучавата која е поголема од 55 децибел. Покрај штетното дејство врз органот за слух бучавата ги напаѓа и другите органи и системи кај човекот, а во прв ред централниот нервен систем, а преку него и кардиоваскуларниот, ендокриниот и невровегетативниот систем, дигестивниот тракт и др. Екстрааудитивните оштетувања придонесуваат за намалување на работоспособноста, опаѓање на концентрацијата, зголемување на нервната напнатост, намалување на функцијата на сетилните органи, што сето резултира со зголемување на повредите на работното место. Постојат мислења дека бучавата го намалува животниот век (особено се однесува за жителите од поголемите населени места) за 8 до 12 години. Затоа треба да се сфатат зборовите на Роберт Кох, кој уште во далечната 1907 година истакнувал: "Ќе дојде ден кога ќе се бориме против бучавата како со најопасен непријател по здравјето"!

На Женевската конференција, одржана 1990 година посветена на светската клима, присутните претставници од 137 држави потпишале проект договор за намалување на глобалното затоплување, пред сè ориентирајќи се кон што помала зависност од ископување руди за погонско гориво.⁸

⁸ "Emission Targets and Timetables: Other OECD Countries", Conference on the Environment, Warrenton, May 18, 1991.

Во таа смисла земјите со подолга еколошка традиција имаат изградено стратегија за намалување на јаглен диоксидот и решавање на прашањата за глобалното затоплување, пред сè со ориентацијата на зголемена употреба на природен гас (присуството на јаглен диоксидот во воздухот, кој се јавува главно од согорените фосилни горива и од испуштањето на хлор-флуоро карбонати, формирајќи ја т.н. "стаклена бавча", негативно се одразува врз човековото здравје) и со општо подобрување на ефикасноста во производството и користењето на електричната енергија, како и со тенденцијата за замена на дериватите на нафтата со други горива во автомобилската индустрија (плин, струја). Посматрано пак од економски аспект практиката регистрира други текови. Имено, ниските цени на некои производи дестимулативно влијаат за вложувањата во нови технологии кои помалку ја загадуваат животната средина. Во тој контекст е и политиката во областа на трговијата, пред сè ограничувањето на увоз на јаглен, на пример, со подобар квалитет и во обезбедување почисто гориво. Затоа економските ефекти на активностите за заштита и унапредување на животната средина треба да се оценуваат со стандардни економски методи, а не да се продолжи со хроничното запоставување на еколошко-економските критериуми.

Одбележувајќи ја дваесетгодишнината од Стокхолмската конференција, со присуство на претставници од сите страни на светот, државници, експерти за животната средина, активисти од најразлични области и на стотици претставници на медиумските средства во 1992 година во Рио де Жанеиро, во организација на Обединетите нации, се одржала Конференција за животната средина и развојот (ЈУНКЕД), или како што некои уште ја нарекуваат Светска средба за Земјата. Оваа конференција има судбоносно значење за современата цивилизација во поглед на постигнатите договори и гаранции околу повеќе разијдувања и недоразбирања како и во поглед на вбризување финансиска инекција која би ги санирала светските економски долгови на малите и недоволно развиени земји, со што им зе зголемуваат можностите за посветување поголемо внимание за зачувување на здрава животна средина (на Конференцијата била истакната заложбата на недоволно развиените земји да се вложува 0,7% од националниот доход на развиените земји за екозаштита). Ако имало разединување по повеќе прашања, тогаш кога станало збор за екозаштитата на животната средина немало никакви неусогласености.

Овој собир го означува пресвртничкиот момент за заземањето решителен став за отпочнување беспопштедна борба за совладување на сите тешкотии и на причинителите кои на еден или друг начин влијаат врз животната средина, заради што ќе речеме дека деведесеттите години од овој век го означуваат отпочнувањето на новата страница од

историјата на еколошката проблематика каде што се детерминираат стратегиските определби на повеќе фронтови - од мерките за регулирање на "демографскиот детонатор" до залагањата за стабилизирање на климата на Земјата.

Изнаоѓањето решение за намалувањето на многуте заболувања и на редуцирањето на армијата гладни и бедни ⁹, покрај од економските и социјалните, зависи и од еколошките реформи. Ова пред сè и затоа што современата цивилизација се наоѓа пред мошне сложени, би рекле и драматични, состојби во животната средина, како што се проблемите на глобалната атмосфера (уништување на озонската обвивка) како и глобалното затоплување, односно ладење, проблеми за чие решавање не се толерираат никакви одлагања!

Во прилог на ваквите прогнози оди и фактот што денес многу појавни форми во меѓународната заедница влијаат врз санирањето на еколошката проблематика. Со елиминирањето на студената војна светот се приближи кон постабилен период во развојот и создавање поволна меѓународна клима, односно свртување на Исток и Запад од блоковско кон взаемно разбирање, договарање и соработка, идеолошките разидувања меѓу Север и Југ ја изгубија својата острица, пред сè благодарение на сознанието до кое дошле богатите земји дека одговорноста за глобалните еколошки проблеми треба да се поднесува подеднакво со другата страна, односно од теоретска поставеност да се премине во практична реализација со посветување посебно внимание на судбоносните решенија за зачувување на здрава животна средина, односно да се премине од состојба на задоцнето реагирање на еколошките катастрофи кон процес на формирање еколошка животнеспособна взаемност. Ваквата заложба истовремено претставува и испит за способноста на современата цивилизација во наредниот период да се елиминираат сите еколошки проблеми за да се зачува здрава животна средина.

Во втората половина на јуни 1994 година (20-22) во Хелсинки се одржа Втората Европска конференција за *Здравје и околина* со основната цел: изнаоѓање решенија за подобрување на здравјето и условите за живеење на современата цивилизација. Според податоците изнесени на оваа Конференција, во Европа 100 милиони луѓе немаат адекватна вода за пиење, па оттаму и голем број заболувања! Особено било истакнато штетното дејство што го остава оловниот бензин врз здравјето на најмладите, кај кои мошне лесно се нарушува менталното здравје.

⁹ "Во Кина без работа се 230 милиони лица", Новинска агенција "Хсинхуа", "Нова Македонија", 18 јануари 1995.

Значи, современата цивилизација се наоѓа пред нови искушенија: за разлика од економски развиените земји, кои на свој начин го гледаат и решаваат овој проблем, и во некоја рака партиципираат кај другата страна, сепак недоволно развиените земји се соочени со непобитниот показател за опустошувањето на животната средина.

Малите и недоволно развиени земји во заложителите да се придружат на сите активности што ги спроведува меѓународната заедница за зачувување на здравата животна средина наидуваат на мошне чувствителни економски потешкотии. За нив научно-технолошкиот прогрес, процесите што се одвиваат во животната средина како резултат на човековата активност не само што овозможуваат преобразба со позитивни последици, туку тоа од друга страна истовремено значи не само нарушување на природната рамнотежа туку и преливање на и онака скромните финансиски средства наместо за еколошки потреби во фондовите за изградување на сигурен безбедносно-заштитен бедем. Така на пример, уште во 70-тите години, еден од поранешните раководители на Програмата на Обединетите нации за заштита на животната средина, М. Стронг, истакнувал дека научно-техничкиот прогрес ќе доведе до своевидна "метеоролошка војна" меѓу одделни држави, односно дека борбените активности ќе се одвиваат на тој начин што ќе се настојува противничката страна да биде лишена од соодветни природни појави (на пример од врнежи, со стимулација на врнежите на сопствената територија) и сончеви денови или пак атмосферата или водата систематски ќе ѝ биде загадувана во драстични размери".¹⁰

Практично тоа значи дека во ваквата војна би биле во употреба разни хемиски материјали за деградирање и уништување на лисјето и растенијата, би се уништувале огромни пошумени површини за слетување или полетување на хеликоптери, би се употребувале булдожери за отстранување на површинскиот слој на земјата, вештачки би се создавале облаци и би се предизвикувале врнежи, би се распрскувале лесно запаливи хемикалии и други слични методи на дејствување што директно би се одразувало негативно врз животната средина, односно врз промената на климата на огромна територија, од што автоматски би дошло до промени од глобален карактер со непредвидливи последици за целокупната цивилизација. Како творците на "агресијата на природната средина" за среќа не се поддржани од компетентните, поточно влијателните светски државници, сознанието за последиците од примената на една "географска војна", како што некои ја нарекуваат оваа војна, постојано го притиска чувството на сите жители од планетата Земја.

¹⁰ "The New York Times", mart 23, 1975.

Со оглед на тоа што проблемите во животната средина и натаму остануваат актуелни, особено посматрано низ призмата на негативните последици што остануваат по оружените активности, кои за жал речиси редовно се регистрираат на Балканот, експертите по екологија од повеќе европски земји, претставници на владини и невладини организации се состанаа во Софија од 17 до 19 јуни 1995 година на еколошкиот самит т.н. *Еколошка соработка на Балканот*. Основната поента од овој собир произлегува од апелот упатен до Обединетите нации дека животот на планетата Земја како никогаш до сега е изложен на изумирање. Поради што и заложбата преку Балканската еколошка федерација да се влијае на глобален план за зачувување на здрава животна средина. Конечно, Светската еколошка организација- Пријатели на Земјата (ФОЕ) во Охрид во почетокот на оваа година (1996) не само што го одржа своето годишно собрание, на кое се даде анализа за остварените заклучоци од Софискиот еколошки собир, туку се направија и обиди за натамошно актуелизирање на еколошката проблематика, со поставувањето на неизбежниот услов на секоја земја ако сака непречено да се вклучи во европската фамилија- нејзиното максимално потврдување за задоволување на елементарните еколошки потреби - екологијата да оди во чекор со демократијата и економијата.

Krste RISTESKI

ENVIRONMENTAL PROBLEMS OF CONTEMPORARY CIVILIZATION

(Summary)

The initial step na a democracy presupposes as an essential condition the concern and struggle for improvement of living and environmental standards, since besides the global positive effects, industrialization and urbanization have a negative impact on the environment.

Pollution of the air, water and soil is taking alarming proportions. The air pollution of the larger urban agglomerations is several times greater than the maximum allowed concentration. When high doses of azote, phosphorus and callium phosphates are used, toxic substances pile up on the earth. Many rivers are being increasingly polluted by fallout and impure industrial waters.

Pure drinking water is getting scarce.